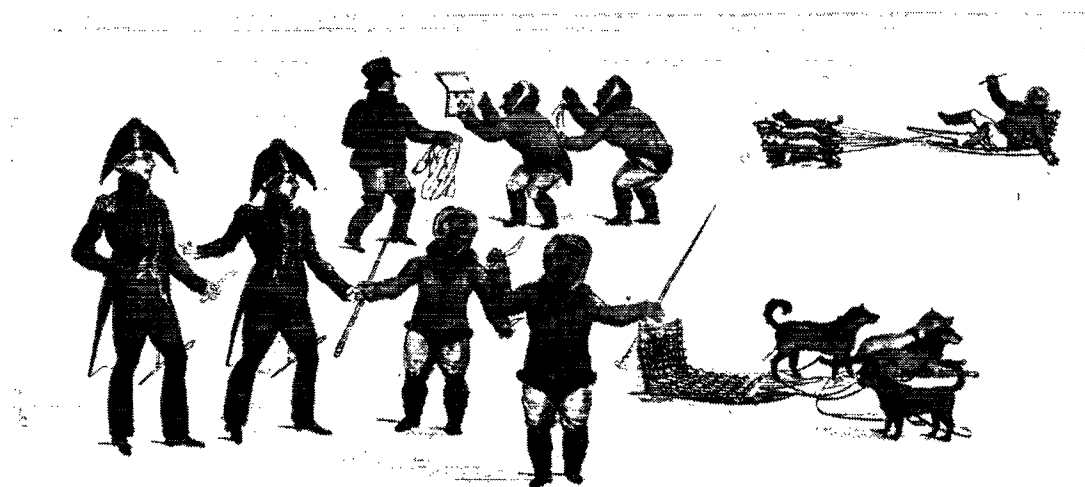

En arktisk handelsstation i »ingenmandsland«

af Rolf Gilberg

Polareskimoernes møde på havisen med den engelske polarforsker John Ross i 1818.

Polareskimoerne betragtede sig selv som de eneste mennesker i verden, da de første gang mødte hvide mænd i august 1818. I løbet af 1800-årene lærte polareskimoerne mere om verden uden for deres egen gennem kontakt med hvalfangere og videnskabelige ekspeditioner. Disse indtryk havde dog kun ringe indflydelse på polareskimoernes livsform. Først i Peary-tiden (1891–1909) ændredes det førhen så isolerede selvforsynende polar-

eskimosamfund til at blive afhængig af udefra kommende goder, så som skydevåben, ammunition, kaffe, te, sukker, kiks etc. Men eksempelvis er et gevær uden ammunition selvfølgelig intet værd for en jæger.

Amerikaneren Robert Edwin Peary var godt klar over, at han havde gjort polareskimoerne afhængige af visse forsyninger sydfra. Da han i 1909 mente, at han havde nået sit livsmål: Nord-

polen, havde han planer om at anlægge en handelsstation hos polareskimoerne med sine ekspeditioners højre hånd, den sorte amerikaner Matthew A. Henson som bestyrer. Den anden amerikanske nordpolsfarer, Frederick Albert Cook, havde lignende planer med tyskeren Rudolph Franke som bestyrer. Og nordmanden Otto Sverdrup, som også havde tilbragt adskillige år i området, havde også planer om en fangst- og handelsstation hos polareskimoerne.

Knud Rasmussen besøgte første gang polareskimoerne 1903–1904, igen 1906–1908, i 1909, i 1910–1912 og mange gange senere. Rasmussen så tydeligt polareskimoernes dilemma („Grønland i 200 året“ I:565):

„Havde nu Eskimoerne gennem et Par Menneskealdre været upaavirkede med Hensyn til deres tekniske Kultur, skete Omslaget saa meget hurtigere og mere gennemgribende efter Pearys Optræden i Stammen. I Løbet af faa Aar blev Bue og Pil forældede Redskaber, efter at alle Jægere havde faaet Bøsse og Ammunition. Og nu skete der inden for Stammen en Udvikling, der er ret enestaaende. Medens man i det danske Grønland langsomt havde gennemgaaet Stadierne fra en Stenalderkultur gennem Flintebøsser og Forladere, lærte Polareskimoerne gennem de amerikanske Ekspeditioner, der jo selvfølgelig var udrustede med alt det bedste, der overhovedet kunde skaffes, at vrage saaledes, at Mellemstadierne blev sprunget over, og man saa at sige gjorde Springet fra Stenalderen og til det bedste, der kunde præsteres i Aaret 1900. Det var ikke blot Bøsserne, der skulde være de bedste,

mest moderne amerikanske Magasin-geværer, men ogsaa alt andet Udstyr skulde være prima Varer. Slæderne, der havde været sammenflikkede Træstumper, bundne sammen med Skindremme, afløstes nu af smukke, udsøgte Planker af Hickory, Ask eller Eg. Knivene, som man møjsommeligt havde maattet lave af Splinter af Meteorstene, blev nu bedste amerikanske eller engelske Staalknive i alle Størrelser, lige fra lange Flænseknive til smaa praktiske Svaneknive, og saaledes erstattedes helt igennem alt det gamle selvlavede med nye kunstige Ting, der kom langvejs fra. Og med alle de forbedrede Redskaber og Hjælpemidler fulgte ogsaa en materiel Opblomstring, idet man nu var i Stand til i ganske andet Tal at nedlægge Landets Fangst dyr.

Med denne pludselige Erhvervsrevolution fulgte der naturligvis en overordentlig stor Fare. Eskimoerne havde vel tidligere ikke kunnet leve i Overflod i deres Land, men de var stærke og uovervindelige, fordi de var uafhængige af kunstige Indførselsprodukter og skaffede sig alt selv. Selv om deres Redskaber var primitive, fornyedes de dog inden for deres eget Omraade og gennem deres Fangst. Nu havde de forladt deres Oprindelighed og givet sig en fremmed Kultur i Vold, havde glemt de gamle Fangstmetoder og var yderligere blevet vænnet til det Overskud, som Bøssen kunde skaffe dem under deres Jagter; med andre Ord, de var blevet afhængige af noget fremmed, som de ikke længere kunde undvære.“

Adskillige gange henvendte Knud Rasmussen sig til den danske stat for at gøre den interesseret i polareskimoernes

Pastor Gustav Olsen, Thule, med sin kone Anna Sophie, datter af den kendte overkateket Rasmus Berthelsen fra Godthåb. Ved bordet ses desuden kateketen Sechmann Rosback og fangeren Enok Kristiansen og deres koner, som alle er fra Jakobshavn. Fotografiet findes på Nationalmuseet og er taget omkring 1910, men desværre kender man ikke fotografen.

land, et „ingenmandsland“, som „aldrig officielt er taget i Besiddelse af nogen Stat“. Rasmussen pegede på, at handelsstationen ville blive en god forretning, og at den ville være grundlaget for at inddrage hele Grønland i den danske grønlandske koloni.

Den danske stat afslog, da man mente, at staten gennem monopol måtte sikre sig de samme rettigheder dér, som man havde i det øvrige Grønland. Desuden mente man, at en lukning af landet, som et monopol nødvendigvis måtte medføre, ikke ville blive godkendt internationalt, fordi både amerikanske ekspeditioner og skotske hvalfangere var interesseret i området. Hvad staten ikke kunne vide var, at amerikanerne mistede interessen for området efter 1917 (med Crocker Land Expedition 1913–1917). Og den sidste skotske hvalfanger (kaptajn Adams på 'Morning') blev set i 1913 i Thule Distriktets farvande.

Da Knud Rasmussen ikke kunne få støtte fra staten, søgte han samarbejde med „Den Grønlandske Kirkesag“ og „Det Danske Missionsselskab“. Dette medførte, at man kunne indvie missionsstationen „Nordstjernen“ onsdag, 4. august 1909 ved bopladsen Umánaq med vestgrønlænderne pastor Gustav Olsen og kateket Sechmann Rosbach som missionærer samt deres familier. Den første dåb, som var en voksendåb, fandt sted søndag, 4. februar 1912. Den sidste voksendåb foregik pinsedag, 13. maj 1934.

Præsten boede kun de første år ved Umánaq, derefter flyttedes missionen i 1914 til Kangerdlugssuaq i bunden af Inglefield Bredningen. I begyndelsen af 1920'erne boede præsten i Qânâq, men senere flyttede han igen til Umánaq, da man kunne indvie den første egentlige kirkebygning, søndag, 18. maj 1930. Polareskimoerne og „Den Grønlandske

Kirkesak“ havde i fællesskab betalt kirkebygningen. Pastor Olsen førte kirkebog fra første færd (1909), men det var dog kun de døbte, der blev indskrevet.

Knud Rasmussen var klar over, at man måtte handle hurtigt, hvis ikke udenlandske interesser skulle komme først. Han dannede så et privat selskab støttet af en gruppe velhavende danske, Thule Komiteen, da den danske stat viste sig uinteresset. Rasmussen lånte 40.000 kr. til at starte på. Den 19. august 1910 kunne man indvie den arktiske handelsstation Thule i Kap York Distriktet med Peter Freuchen som bestyrer. Handelsstationens officielle navn var „Kap York Stationen Thule“, og dens formål var:

- (1) At redde Nordgrønland for dansk kolonisation.
- (2) At udruste og danne basis såvel geografisk som økonomisk for videnskabelige ekspeditioner til forskning af eskimokulturen i og udenfor Grønland, dens oprindelse og eskimoernes vandringsveje.
- (3) Gennem handelsstationen dels på forsvarlig måde at give polareskimoerne adgang til de varer, som de allerede var bleven afhængige af gennem tuskhandel med skotske hvalfangere og amerikanske polar-ekspeditioner, og dels at hjemføre og her eller andetsteds afhænde landets produkter.

I begyndelsen foregik handelen ved tuskhandel, således som polareskimoerne var vant til. Men senere indførtes særlige thulemonter, som meget hensigtsmæssigt var forsynede med hul i midten, så de kunne trækkes på snor og således hænges

Sinerajuk Satorana. Fot.: Aage Gilberg, Qeqertat, 1963.

på slædeopstanderen under rejser – eller på et søm i butikken, det eneste sted, hvor man jo faktisk havde brug for dem. Det vakte en hel del misfornøjelse, at man senere ved statens overtagelse af stationen fik nye mønter uden huller i.

Knud Rasmussen skriver i stationens årsberetning for 1911: „Jeg erkender stadig som mit hovedformål gennem min station at værne befolkningen mod en skadelig og vilkårlig påvirkning af tilfældige fremmede, og jeg hævder, at jeg i det daglige arbejde først og fremmest lægger an på at skaffe dem midler til at

kunne leve deres liv under mildere former, modstandsdygtigere og bedre væbnede mod den barske natur.“

Som Knud Rasmussen havde forudset viste Kap York Stationen Thule sig at være en god forretning. Det fremgår af en skrivelse (28. juli 1930) til statsminister Th. Stauning, hvori Knud Rasmussen opsummerede, hvordan stationens første 20 år var forløbet. Rasmussen fortæller, at stationen blandt andet – udover varelager og løn til bestyreren – bekostede:

1912: Første Thule Ekspedition. – 1913: købte eget skib „Kap York“. – 1916: Anden Thule Ekspedition, dog med tilskud fra Carlsbergfondet. – 1919: købte nyt skib „Søkongen“. – 1919: Fjerde Thule Ekspedition til Angmagssalik. – 1921–1924: Femte Thule Ekspedition til Canada/Alaska. Denne ekspedition kostede 750.000 kr., statens tilskud var på 132.000 kr., resten betalte stationen. – 1929: ny præstebolig, ny butik og et sygehus samt permanent læge. – 1930: „Siden 1925 har jeg hele Tiden været beskæftiget med Bearbejdelsen af Materialet fra Femte Thule-Ekspedition, idet Udgifterne til Trykningen betales af Staten, Oversættelsen af Rask-Ørsted Fondet, og iøvrigt skrives Bøgerne honorarfrit, hvad jeg er i Stand til, fordi Stationen dækker Omkostningerne ved mit og mine 3 Medarbejderes Arbejde,“ skriver Knud Rasmussen og fortsætter:

„En vis Kvotient af Stationens Overskud opføres hver Aar paa særlig Konto til udelukkende Anvendelse til de kulturelle Opgaver, som jeg mener efterhaan-

den kræver deres Løsning, ligesom Stationen ogsaa maa komme til at deltage i Omkostningerne og Arbejdet ved mine fortsatte Ekspeditioner.

De sidste Aars kulturelle Arbejde har særlig været præget af Ønsket om at gøre de hygiejniske Forhold og derigennem Sundhedstilstanden saa god som mulig. Der er bygget et Sygehus, hvortil er knyttet en fast Læge, og fra 1929 ogsaa en fast Sygeplejerske og fast Jordemoder samt fornødne Medicinalier. Sygehuset tager sig ikke blot direkte af de Syge, men sørger ogsaa for deres Paarørende, saalænge en Forsørger er syg, og sørger for hensigtsmæssig Kost under Rekonvalescensen, og Stationen yder Bidrag, naar det maatte ønskes eller skønnes nødvendigt, til Forsørgelse af gamle Mænd og Kvinder eller til Folk, som er invalide og derfor uarbejdsdygtige, ligesom endelig forældreløse Børn faar Bidrag til Klæder og, hvis det er Dreng, ogsaa til Vaaben og Udrustning.“

På den baggrund kan man sige, at intet andet folk som polareskimoerne har bidraget til udforskningen af eskimokulturen. Ikke blot ved deres fangst har de bekostet ekspeditioner, men de har også ofte selv deltaget som ekspeditionsmedlemmer og derved bidraget med deres rejseekspertise og med transport af ekspeditionsudstyr på deres hundeslæder og delvis forsørget ekspeditioner ved deres fangst.

En vigtig grund til Thule Stationens store succes var den klimaændring, som omkring århundredskiftet bevirkede, at koncentrationen af de arktiske havpattedyr forskød sig nordover til Thule Di-

striktet, efterhånden som det milde klima vandrede ind sydfra langs Vestgrønlands kyst (Vibe (1956): Thule og Scoresbysund. *Grønland*, p: 416).

Under Knud Rasmussens ledelse gjorde man så lidt som muligt for at gribe ind i befolkningens tilværelse, så at polareskimoerne stadig måtte føle sig frie og selvstændige. For at styrke denne selvstændighed oprettedes i 1928 et fangerråd. Et citat fra begyndelsen af de første love, Thule Loven, vil give læseren et klart billede af baggrunden for oprettelsen af fangerrådet:

*Kap York Stationen Thules Love
af 7. Juni 1929.*

A.

Dr. Knud Rasmussen har som Ejer af Stationen Thule ønsket, ikke blot at Stationen skal hjælpe Kap-York Eskimoerne til at faa gode Varer til billige Priser og til at kunne faa afsat Stammens Produkter paa saa gode Vilkaar som muligt, men ogsaa at Stammen selv ligesom andre Folkeslag over hele Jorden skal tage Del i Styrelsen af de fælles Anliggender paa en saadan Maade, at disse styres til det fælles Bedste.

Da det nu ikke er muligt, at alle Stammens Medlemmer kan være tilstede ved enhver Raadslagning, har han ønsket, at der skal vælges gode Mænd, der er i Stand til at fremsætte Forslag eller træffe Beslutninger og Afgørelser paa alles Vegne paa en saadan Maade, at det, som disse Mænd bliver enige om, skal være gældende for alle Stammens Medlemmer.

Han har derfor oprettet et „Fangerråd“ paa samme Maade, som andre

Folk har et Raad af gode og dygtige Mænd, der medvirker til at lede de fælles Anliggender paa bedste Maade, dels ved at give Bestemmelser, der kaldes *Love*, og som skal gælde for alle Stammens Medlemmer, og dels ved at sørge for, at disse *Love* overholdes.

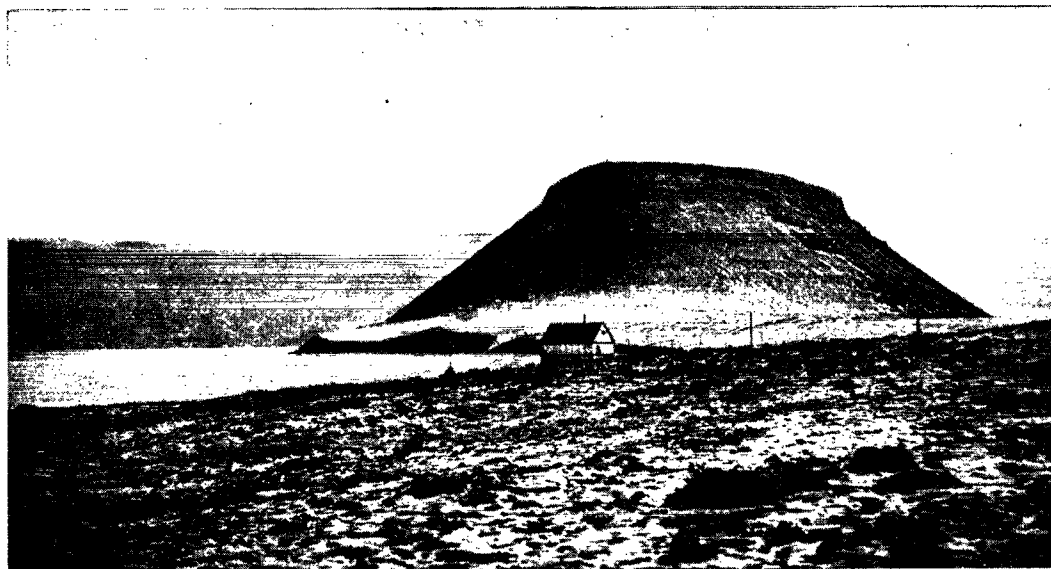
Alle Stammens Medlemmer kaldes med eet Ord for *Samfundet*, og Samfundet taler gennem *Fangerrådet*.

Det er nødvendigt, at hvert enkelt Menneske retter sig efter, hvad disse gode og dygtige Mænd bestemmer, ikke blot naar han selv er enig i, at det, som Raadet vedtager, er rigtigt, men ogsaa i saadanne Tilfælde, hvor han ikke er enig i, at Raadets Beslutninger er rigtige.

Thi hvis man kun vilde rette sig efter Raadets Beslutninger, naar hver især finder dem rigtige, vilde der ikke kunne komme ordnede Forhold i noget Samfund. Fuldstændig Enighed mellem alle Mennesker om alle Spørgsmaal er jo ikke mulig, og naar 2 Mennesker er uenige, kan Raadet ikke give dem begge helt Ret.

Fangerrådet bør dels bestaa af Medlemmer af Stammen selv og dels af de Mænd, som Knud Rasmussen har sendt op til Thule for at lede Stationen eller for at hjælpe og vejlede Stammens Medlemmer.

Knud Rasmussen har nu foreslaaet nedenstaaende Love. De er nedskrevet af en Mand, hvis Virksomhed er at forstaa og anvende Love — de er vedtaget af Fangerrådet saaledes, som de nedenfor lyder, og desuden til Bekræftelse underskrevet af Knud Rasmussen og af Fangerrådets Medlemmer. Det paahviler derfor nu hvert enkelt Menneske at

Knud Rasmussens hus ved Thulefjeldet.

Fot.: Erik Holtved.

rette sig efter disse Love, for at Stammens Forhold kan udvikle sig paa en lykkelig Maade for alle.

§ 1.

Fangerraadet for Kap York Distriktet bestaar af 6 Medlemmer, nemlig Stationsbestyreren, Præsten og Lægen i Thule samt et Medlem fra hvert af de 3 Omraader, nemlig Stationen Thule med Bopladsen, Omraadet nord for Thule og Omraadet fra Thule til Kap Melville.

De 3 førstnævnte Mænd er faste Medlemmer af Raadet, saalænge de har deres Embede i Thule.

De 3 sidstnævnte Medlemmer vælges for eet Aar ad Gangen. For hvert af disse vælges en Stedfortræder af Hensyn til muligt Forfald.

§ 2.

De nuværende Medlemmer af Fangerraadet og Stedfortræderne er valgt af Dr. Knud Rasmussen som Ejer af Stationen Thule. Fremtidig vælges de 3 aarsvalgte Medlemmer og Stedfortræderne af Raadet selv. Et Medlem er ved saadant Valg ikke stemmeberettiget ved Valget af Medlem og Stedfortræder for sit eget Omraade. Genvalg kan ske.

Thule Loven blev stadfæstet af den danske stat i 1931, da også Knud Rasmussen fik bemyndigelse til at repræsentere den danske stat og fik overdraget politimyndigheden i distriktet (dog havde han allerede fra første færd virket som konflikthindrende faktor). Statens interesse for området viste sig ved, at distriktets beboere blev optaget i folketællingen

Supermarkedet i Qanâq.

Fot.: Lisbet Gilberg, 1963.

1930. Fangerrådets arbejde blev taget alvorligt af hele distriktets befolkning, som respekterede dets vedtagelser. Det beskæftigede sig med regulering af samfundet, bestemmelser om arv og underholdningspligt, fredningsbestemmelser vedrørende fangst dyr, strafferegler og rådede over et mindre pengebeløb til social velfærd.

Efter Knud Rasmussens død i 1933 førte Thule Komiteen stationen videre. I 1935 udsendtes en særlig Thule frimærkeserie (5 stk.) i anledning af 25 året for stationens oprettelse. Tirsdag, 4. maj 1937 overtog endelig den danske stat (Grønlands Styrelse) officielt administrationen af Thule Distriktet og fik samtidig overdraget handelsstationen og missionens bygninger. Dermed standsede

„Den Grønlandske Kirkesag“ også sin direkte mission i distriktet. Kongelig Grønlandske Handel overtog forsyningen til distriktets 3 butikker. Og polareskimoerne blev borgere i den danske grønlandske koloni.

I 1939 overtog polareskimoerne de fredningsregler, som man havde i Vestgrønland for renjagt, og forårsrenjagten blev dermed forbudt. Den tilladte renjagt sattes til september/oktober. Samtidig med at fangerrådet rekvirerede 24 ruller tagpap til brug mod utætheder i husenes lofter, opfordredes befolkningen til aldrig at opgive deres hidtidige leve-måde, for at den ikke skulle blive endnu mere afhængig af butikken. – Det var et godt synspunkt, men tiden skulle vise, at man ikke kunne overholde det.

I 1952 ændredes valgreglerne til fangerrådet således, at de 3 valgte medlemmer fremtidig skulle vælges for 4 år ad gangen og ved almindelig valgret. Som andre grønlændere blev polareskimoerne danske statsborgere i 1953. Fangerrådet og Thule Loven fungerede indtil tirsdag, 1. januar 1963, da den vestgrønlandske kommunalordning blev udvidet til også at omfatte Thule Distriktet, hvor man derefter, som i de øvrige distrikter, vælger en repræsentant til Det grønlandske Landsråd. Med undtagelse af få regler, som for eksempel spiritusrationering, gælder de samme regler for polareskimoerne som for resten af Grønland.